

ПРОТИСТОЯННЯ СХОДУ І ЗАХОДУ В КАРИКАТУРАХ ОСВІТЯН ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Олександр Лук'яненко

Вища педагогічна школа УРСР мала гартувати не лише педагогічні здібності молодого покоління. Серед її завдань було й формування «правильного» бачення світу та міжнародної політики. Особливо ж гостро воно постало у повоєнну добу, коли геополітичні реалії зазнали неймовірних змін та викривлення. Значну роль в орієнтації педагогів у дипломатичному морі відіграла періодична педагогічна перса. Її місія полягала у коригуванні поглядів викладачів вишів згідно з курсом партії та у переконанні у всезагальності й однозначності саме такого трактування політики. У цій розвідці ми звернемо увагу не стільки на інформаційну насиченість головного педагогічного видання УРСР, скільки на відповіді освітян на її виклики. Зазвичай останні шпальта «Радянська освіта» були присвячені короткому огляду міжнародного становища. Саме на четвертій сторінці газети публікували й замітки освітян педінститутів з питань геополітики. Та чи не найцікавішими та найчастішими у повоєнному семилітті були не публікації, а карикатури та агітаційні плакати, створені викладачами. У них тісно перепліталися ідеологія, гумор та творчість. І саме вони стали головними об'єктами дослідження. Серед тих, що публікувала «Радянська освіта», з 1950-х р. переважали твори викладача креслення Вінницького педінституту М. Славського. З 1951 по 1952 рр. редакція оприлюднила 10 його творів на міжнародну тематику.

Перша карикатура була пов'язана із тим, що 31 січня 1951 р. американський верховний комісар у Німеччині Джон Макклой достроково звільнив з ув'язнення колишнього штандартенфюрера Націонал-соціалістичного льотного корпусу А. Круппа. На нюрнберзькому процесі німецький промисловець був визнаний винним у розкраданні індустрії окупованих держав та отримав дванадцятирічний термін ув'язнення. Педагога Вінницького педінституту збурило, що А. Круппу не просто повернули частину концерну та статків, а ще й видали кредит в 11 млн марок.

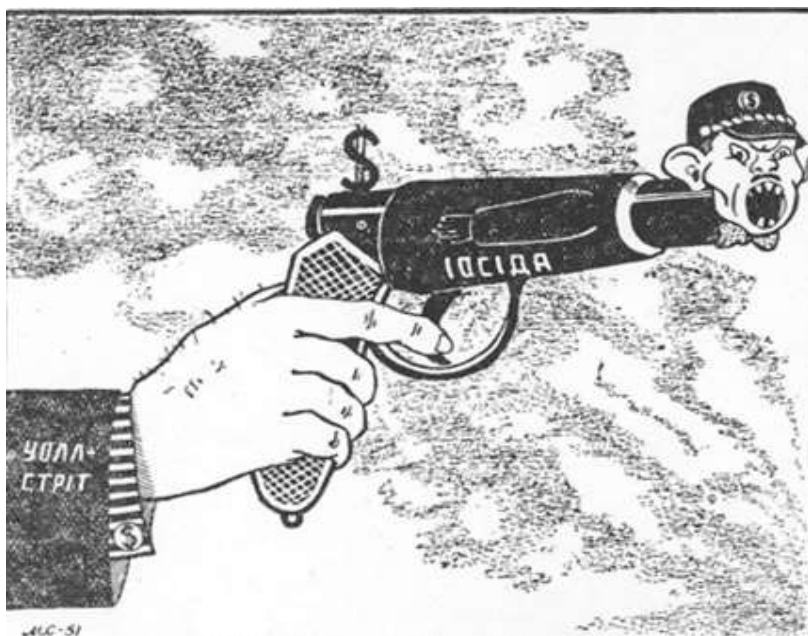
На малюнку зображено приміщення старої, з облупленими стінами, в'язниці, з якої випускають А. Круппа. Сам промисловець намальований товстим, незграбним, хоча сам барон був радше струнким та астенічним за будовою тіла. Здається, що гудзики на жилетці та

штаних от-от відірвуться, утримуючи неймовірно розжиріле пузо. А. Крупп робить зухвалий упевнений крок уперед з дверей в'язниці на волю, тримаючи у правій руці циліндр та парасольку. У нього поверх людського тіла замість голови з дорогого костюму стирчить ствол гармати. Він гордо зведений над усіма. Двері каземату для військово-промислового магната тримає Дж. Макклой. Американець зображений виправленим військовим з трьома ключами в правій руці та моноклем. Проте, уся «американська пиха» помітна у його розтовстілому обличчі з другим підборіддям, широкими щоками та животиком. Зауважимо, що Верховний комісар був не таким огрядним, проте, мусив ним стати у карикатурі для гноблення американського способу життя. По ліву руку від звільненого стоять два «стовпи західної буржуазії». Один із них – прем'єр Англії К. Еттлі. На ньому чорний фрак, а в руках букет квітів з листівкою: «Круппу від Еттлі» (чи за браком місця, чи за браком знання, гравер скоротив прізвище англійця, викинувши «зайву» літеру «Т»). Поруч у білому фракові стоїть Президент Франції В.Оріоль, плескаючи у долоні звільненому німцю [1].

Уже в липні 1951 р. газета надрукувала чергову «агітаційну карикатуру» освітянина. Вона була присвячена протистоянню двох військово-політичних блоків повоєнного світу. У кімнаті заможного будинку навпроти величезного вікна сиділи троє представників Заходу. Усе говорило про владу капіталу над людьми: навіть завіси з обох боків були прикрашені візерунками у вигляді символу долара. Трійця сиділа за столом з розстеленою картою американських військових баз на території Західної

Європи та на Близькому Сході. На ній уже вткнуті дев'ять прапорців. А переляканий вусатий європеець (скоріше за все, символічно зображений французький президент В. Оріоль) уже готує десятий прапорець. Поруч сидить інший. Він не підписаний, проте схожий на тогочасного Головнокомандувача Союзних військ Д. Ейзенхауера на усіх інших карикатурах автора. Він одягнений у щось на кшталт військової форми. Замість погонів на кокарди у нього також символ американської валюти. Центром антагоністів є капіталіст у ледь застібнутому костюмі (скоріше за все це зображення міністра оборони Англії У. Черчилля). На правій руці він носить пов'язку, схожу до нацистської, та замість свастики на ній у білому колі чорний символ долара. Поруч лежить папка «План нової війни» (із символом «\$»). В руках у головного злодія олівець, готовий накреслити нові загарбницькі плани світу. Його обличчя, схоже на писок бульдога, спотворила гримаса від того, що коїться за вікном, куди він нервово показує рукою співрозмовникам. Там, на фоні робочих фабрик з димом, зображена рука трудівника. У ній листок із записом «мільйони підписів за Пакт миру», а поверх сидить голуб із листом з гаслом «Мир» у дзьобові. Під карикатурою підпис про загальний настрій у кімнаті: «Хоч ми й

швидко розгортаємо нашу мережу військових баз, але ще швидше зростає масова база боротьби за мир...» [2]. У вересні 1951 р. у полі зору освітян були події у м. Сан-Франциско, США, де було підписано мирний договір між Японією та країнами антигітлерівської коаліції. Як не дивно, але договір, що фактично завершив Другу світову війну, викликав хвилю обурення у педагогів.

На карикатурі, присвяченій цій події, викладач Вінницького педінституту зобразив руку, що тримає револьвер. Чорний піджак має на лацкані напис «Уолл-Стріт». З-під нього видніється манжет сорочки кольорів американського прапора із заповнювачем у вигляді знака долара. Загалом уся замальовка у котрої покликана показати залежність усього світу від США. Так, поверх руки пістолета, спрямованого удалечінь, також почесно красується символ американської валюти. Цікаво, що й сама зброя доволі цікава. Насправді цей револьвер не що інше, як декоративне зображення тодішнього прем'єр-міністра Японії Йосіда Сігуру. Його руки, немов у слухняного солдатика, складені вздовж тіла – ствола револьвера. А голова політика з відкритим ротом з дрібними зубками, схожим більше на пащу кажана, з якої от-от вирветься куля, насаджена на кінчик ший-ствола. Уздовж тіла, як марка зброї, підпис: «ЙОСИДА». А на капелюхові ліберального урядовця Японії зоріє, як кокарда, всюдисущий знак долара. Зауважимо, що у повоєнній Японії Йосіда був свого роду архітектором нового життя й отримав прізвище «Японський Черчилль» не лише за любов до сигар. Його стараннями Японія стала демократичною, на світовій арені змогла завоювати авторитет, відмовившись від своїх колоніальних володінь, Південного Сахаліну, Курил, Південного Тихоокеанського мандату, претензій та Антарктиду, островів Спратлі, Парасельських та Піскадорських островів. Натомість СРСР не визнавала цих відмов, бо за ним не було закріплено власності на анексовані японські землі. Тому освітяни разом із «усією світовою прогресивною громадськістю» вимальовували образ Японії як поплічниці США [3].

У грудні 1951 р. предметом для критики стали спроби США, Англії та Франції розпочати в ООН дискусію з приводу регулювання, обмеження і відповідного скорочення всіх збройних сил і всіх озброєнь. З вуст радянської пропаганди це трактувалося як «маневр», розрахований на те, аби «балачки» про скорочення озброєнь використати за ширму для прикриття ще більшого розгортання гонки озброєння. На карикатурі, що зображувала цю подію, є два фігуранти. Один із них – Верховний головнокомандувач Союзних військ Д.

Ейзенхауер. Він зображений під час купання. Проте замість ванни у нього військова каска надписом «USA». Для переконливості на дзеркалі води є літери: «Атлантична вода», а з неї стирчать стволи гармат, гаубиць, штики, шабля та кинджал. Сам генерал купається у військовому кашкеті з власним іменем та знаком долара на ньому. Майбутній Президент корисливо потирає руки над Декларацією США, Англії та Франції. На ній автор взяв слово «Скорочення» озброєнь у лапки, аби продемонструвати зневажливе ставлення до процедури, яку разом із урядом СРСР вважав блюзнірством на міжнародній арені. Документ в руках тримає чоловік у цилиндрі та фракові, який схилився над «ванною» Ейзенхауера, тримаючи в руках знак долара як хабар. Більше за все, він схожий на британського прем'єра К. Еттли, хоча той уже не сидів на урядовому стільці. А під карикатурою викладач педінституту розмістив єхидні вірші: «Маневри викрито брехливі! / З води не вийдете сухі ви!» [4].

На полі бою ідеологій особливе місце належить війні образів. У повоєнне семиліття ударною силою агітаційного фронту були політичні карикатури. У попередньому дослідженні ми почали аналіз того, як освітяни вищої педагогічної школи долучилися до протистояння у біполярному світі. Нагадаємо, що серед політичних карикатур, які публікувала газета «Радянська освіта», з 1950-х р. переважали твори викладача креслення Вінницького педінституту М. Славського. З 1951 по 1952 рр. редакція періодичного видання оприлюднила 10 його творів на міжнародну тематику.

У січні 1952 р. «Радянська освіта» черговою карикатурою відреагувала на підписання американським президентом так званого Закону від 10 жовтня. Гаррі Трумен підписав документ «Про взаємне забезпечення безпеки 1951 р.» з метою централізувати військову допомогу США іноземним державам. Нормативний акт регулював допомогу військовому блоку НАТО, президентові КНР Чан Кайши, а також прозахідній мережі у кранах соціалістичного

табору. Реакція освітянина Славського на цей документ була тотожною офіційно-охоронній версії, бо автор карикатури замість епіграфа узяв навіть слова представника СРСР в ООН А. Вишинського, який називав критикований закон терористичним. На малюнку уповні передане ставлення педагога до американської політики. У класі «Уолл-стрітівської школи шпигунів» за лавами сидять четверо здобувачів. На першій парті сидять найуважніші «учні». Один одягнений у військову форму офіцера Третього рейху зі свастикою на пов'язці. На поясі у нього кортик, поруч стоять гвинтівка з гранатою та закривавлена сокира. На них усіх, попри належність німцєві, красуються логотипи «US». Поруч із німцем сидить диверсант у ватнику та кепці, схожий на колишнього ув'язненого. За ними інша пара. Скоріше за все, ближній персонаж – це Чан Кайші. Він підпирає вусате обличчя рукою, у важно слухаючи і конспектуючи викладача. Із лівої кишені його штанів стирчить пістолет, а на руці видиме татуювання у вигляді символу американської валюти. Перед дошкою стоїть «викладач» у фраківі та чорних круглих окулярах. Ймовірно, це зображення американського лідера Г. Трумена, який був лобістом закону. Він у лівій руці тримає палицю, яка заміщує указку, пояснюючи класові нехитре математичне рівняння. На дошці піктограмами записаний приклад: «\$» + «кинджал» + «граната» + «сокира» + «пістолет» = «Закон США від 10 жовтня 1951 р.». На протилежній стіні під надписом «Наочні посібники» на великих цвяхах висять кайдани, дубинка та зашморг [9].

В одному з квітневих видань була піднята й тема використання бактеріологічної зброї урядом США у війні у Кореї. До цього часу точаться суперечки з приводу правдивості застосування бактеріологічної зброї у Кореї. З одного боку міжнародна комісія Дж. Нідхема зібрала і представила доволі струнку систему доказів більше ніж 600 фактів цього, з іншого навіть радянський заступник міністра закордонних справ В'ячеслав оголосив, що таких доказів вбуло не достатньо. Проте, на час війни – навесні 1952 р. – відповідь була однозначною. На карикатурі М. Славського зображено худорлявого чоловіка, який стоїть на колінах, розставивши руки по різні сторони. Його поза неприховано нагадує німецьку свастику. На рукаві у нього є нашивка із зображенням хреста, через плече перекинута медична сумка з таким самим хрестом та літерами «US». У роті він за шнурок тримає аркуш, на якому написано: «Безсторонній Міжнародний комітет Червоного Хреста. Made in USA». Листок підпирає права рука, пальці якої змочені у крові. Скоріше за все, це карикатурне зображення тодішнього президент Міжнародного Червоного Хреста Пауля Рюггера. На плечах у нього стоїть американець, схожий більше на крука, який кричить, що Америка не веде бактеріологічної війни. Нажаль, ідентифікувати його не вдалося. Він не схожий ні на тогочасного Президента Гаррі Трумена, ні на представника США в ООН Уоррена Остіна, ні на міністра оборони Америки Роберта Ловетта, ні навіть на тогочасного Генсека ООН Трюгве Хальвдана Лі. Правою опущеною рукою американець тицяє у папірець, що звисає з рота його колеги, лівою сипле монети із зображенням знаку долара у відкриту долоню лівиці того, хто знизу. На задньому плані видимі два літаки з прапорами ООН на них. З кожного висунувся льотчик і сипле униз бактеріологічним дощем чуми та холери. Шельмоване автором блюзнірство Європи («швейцара США») перед Штатами («Ката») мав підкреслити підпис: «АМЕРИКАНСЬКИЙ АДВОКАТ І ЙОГО ШВЕЙЦАРСЬКИЙ ПОМІЧНИК» [10].

У червні 1952 р. на суд освітянської громади було виставлено карикатуру, яка проводила паралель між нацистським режимом Німеччини та урядуванням демократичного кабінету Г. Трумена у Штатах. Поштовхом до створення карикатури слугували події на острові Кочжедо біля південного узбережжя Кореї. У ході війни на ньому було створено табір для військовополонених №76, де було помічені факти знущання над бранцями. У травні 1952 р. у ході повстання китайсько-корейських полонених та захоплення у полон американського бригадного генерала Додда ця

інформація стала відома світові. Радянська пропаганда не могла не відреагувати на це, за критикою американського антигуманного ставлення до людей приховуючи власні тотожні, а часом і більш «вишукані» способи знущання. У довжину усієї карикатури внизу намальований силует концентраційного табору: силуети чорних дерев'яних будиночків, димарі печей, шибениці із зашморгами на вітру та зграями птахів над ними у високому чорному небі. Уздовж усього силуету назви концентраційних таборів Третього Рейху «Освенцім», «Майданек» та «Кочжедо» (який одразу ж охрестили корейським Майданеком). Головними особами карикатури є дві фігури, що стоять, як два велетня, над силуетами таборів. Один із них – це скелет Адольфа Гітлера. Його череп із специфічними вусами, наскрізь прохромлений штиком, ганчіркою підв'язаний до шолома зі свастикою. Через плече у нього перевішений пістолет-кулемет МР-40, на поясі з бляхою у вигляді свастики висить кобура. На грудях видніється залізний хрест. У правій кістлявій руці з обірваними рукавами він тримає кинджал. Обірвані штани ледь доходять до кістлявих колін, а ноги взуті у чорні кирзові чоботи. здається, що він іде по морю крові. Ліва рука Гітлера-скелета лежить на плечах друга, до якого він схилився головою. Другий дієвець карикатури так само по-дружньому поклав руку на плече Гітлерові. У нього каска з надписом «US». Він уособлює «американське зло», проте, зовсім не схожий на президента Г. Трумена. Скоріше за все це карикатурне зображення Першого Головнокомандувача Союзних військ Д. Ейзенхауера. Той зображений з чорними окулярами та широкою посмішкою.

Через плече у нього перевішений здоровенний шприц, що нагадує автомат (натяк на бактеріологічну війну США у Кореї). З пояса звисає кобура. У лівій руці у нього величезна сокира. І сама лівиця, і ноги американця, і сокира рясно криті кров'ю. А біля малюнка, ніби наголос, підпис: «Американська вояччина йде шляхом німецької тиранії» [11].

Звичайно, у коловороті нагнітання антиамериканської істерії, викладач педагогічного інституту Вінниці не міг обійти «прогнилої», «антигуманної» американської педагогіки. У вересні, коли советська дівтора пішла до школи, на сторінках «Радянської освіти» надрукували його роботу про покращення освітнього середовища США. Карикатура нагадувала комікс і складалася із чотирьох пов'язаних єдиним смислом картинок, які мали б показувати, що новий навчальний рік у школах США розпочався. Перша мала підпис «... у нових приміщеннях». На передньому плані стояло двійко хлопчаків із зошитами в руках та з обуреними обличчями. Позаду напіврозвалений сарай, на стіні якого закреслено слово «Курник», а під ним новий надпис «Школа». У маленькі дверцята, що ледь тримаються на петлях, на рівні другого поверху по драбині сходить курка, а на дахові кукурякає півень. На задньому ж фоні стоїть висока триповерхова будівля, над входом до якої напис «Школа» замінений на надпис «Казарма», а перед входом вправляються у муштрі солдати.

Під другим малюночком підпис «... за єдиним розкладом». На фрагменті карикатури два листки. На одному початок англійського алфавіту, який для підсилення негативного ефекту названий «Американською азбукою». Проте, видимі лише дві літери – «А» та «В». Під літерою «А» слово-приклад «АТОМ», під літерою «В» – «БОМБА». Цікавим є й розклад уроків на сусідньому листкові. У ньому дві графи – «День» та «Які уроки». У понеділок вивчається американська азбука, у вівторок те, як шпигувати за своїми батьками; у середу – атомні уроки, у четвер показують навчальний фільм «101 вбивство», у п'ятницю прививають американський спосіб життя, а в суботу проводять практичні уроки з того, як красти та грабувати. Третій малюночок підписаний

«... в обладнаних приміщеннях». За зразковий кабінет подано справжній «куточок садиста». На малюнку зображено стіл з табличкою «Шкільні унаочнення». Проте, на ньому лежать дві гранати, шприц з отрутою, ядерна боеголовка та скринька з черепом з надписом «Напалм». Поруч на стіні висять сокира, пістолет та кинджал. А на полицях біля двох шприців безліч пляшечок з етикетками «чума», «сап», «тиф» та «холера». Останній, четвертий, малюнок має назву «... під керівництвом досвідчених учителів». На ньому у темному провулку на фоні хмарочосів стоїть переляканий перехожий з піднятими догори руками. А на нього наставляють пістолети троє: двоє дітлахів та «учитель» у темному плащі, капелюсі та чорною пов'язкою на очах [12].

У жовтні 1952 р. під об'єktiv вінницького освітянина потрапили звершення СРСР у четвертій п'ятирічці. Вони мали стати аргументом на користь миротворчої та будівничої місії Союзу на противагу руйнації з Заходу. Та аргументом у цій борні була пропаганда, яка здійснювалася через центральний друкований орган партії. Не даремно ж підпис до карикатури неоднозначно говорив: «Вороги миру бояться я Правди». Центральне місце на малюнку займала художня копія передовиці газети за 20 серпня 1952 р. На ній можна прочитати два абзаци з проекту ЦК ВКП(б) «Директив XIX з'їзду партії по п'ятому п'ятирічному плану розвитку СРСР на 1951–1955 роки». Під гаслами про мирний розвиток радянської економіки репродукція відкритого 31 травня 1952 р. Волго-Донського каналу. Над першим шлюзом каналу величезний транспарант «СТАЛІН – це МИР».

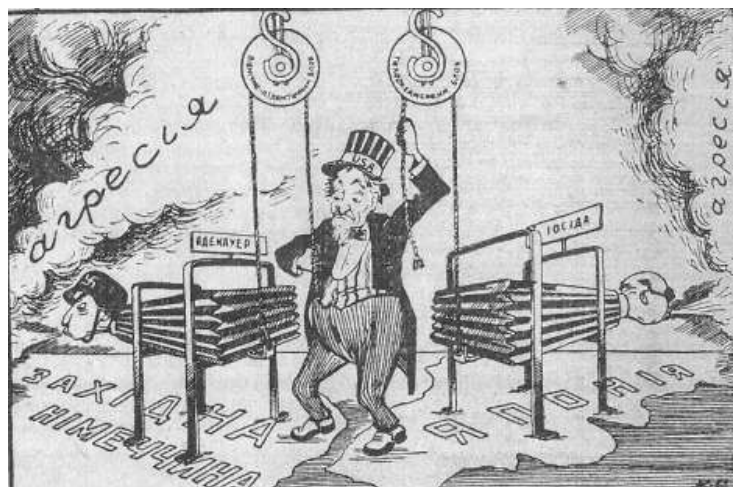

зображення відкриття каналу імені В.І.Леніна 27 червня, бо крізь шлюз проходить прикрашений прапорцями залюднений теплохід «Йосиф Сталін», який того рік здійснив для цього спеціальний рейс. На березі видимі труби великих індустриальних будов, а позаду – одна із Сталінських висоток Москви. Найвірогідніше, це 176-метровий житловий будинок на Котельницькій набережній Москви. Ця 76-поверхова будівля у гирлі річки Яузи була добудована саме 1952 р. У лівому кутку карикатури «темна четвірка» перелякано і одночасно агресивно визирає з темноти ночі, що окутала Нью-Йорк. На задньому фоні чорніють хмарочоси Уол-

Стріт 40 (Трапм Білдінг) та Вулворт Білдінг. У мороці попереду стоїть президент США Г. Трумен у костюмі з краваткою та в чорних окулярах. Права рука гнівно стиснута, обличчя викривлене гримасою роздратування. Лівий рукав смокінга обідраний, рукав сорочки колориті американського прапора зачочений по лікті, а у лівій руці Президент стискає боєголовку. За ним стоїть переляканий Президент Франції Венсан Оріоль із задерними догори вусами. У француза на костюмі є погони із позначками «US», що мало б підкреслити залежність уряду республіки від США. Над ними стоїть товста фігура прем'єра Британії Уїнстона Черчилля. У нього у правій руці запалена димова шашка. Її дим стелиться над «втіленнями зла» і затуляє Нью-Йорк. У диму проступають літери «агресія». Замикає компанію Головнокомандувач збройних сил Союзників Д. Ейзенхауер. На кокарді його картуза уже відомий символ долара – візитівка карикатур М. Славського. А в руках майбутнього лідера США – «План нової війни» [13].

Остання робота з критики міжнародної політики країн Заходу повоєнного семиліття побачила світ у грудні 1952 р. вона носила назву «Вогнища агресії». У центрі композиції – американець-пузань. На дядечку Семові з козлиною борідкою одягнений фрак, ледь сходяться на пузі білі штани, а на голові полосатий циліндр з надписом «USA», щоб не було сумнівів у тому, хто роздмухує війни у світі. Він стоїть ніби на двох різних островах посеред моря, з'єднуючи їх. Права нога на більшому острові, на якому написано «Західна Німеччина», ліва – на меншому з надписом «Японія». На кожному з островів стоять повернуті в різні боки від Дядечка Сема величезні ковальські міхи, що нагнітають повітря. Над одним табличка «Аденауер», а замість сопла – голова канцлера ФРН у касці зі свастикою на ній. На протилежному міхові надпис «Іосіда» та голова прем'єра Японії в окулярах. З рота кожного політика

виринається повітря, яке роздуває вогнища, у думу яких проступають два надписи «Агресія». Дядечко Сем задер високо руки та смикає за дві мотузки, що кріплять через два інженерних блоки до міхів, нагнітаючи повітря. На одному колесі блока напис «Північно-Атлантичний блок», на іншому – «Тихоокеанський блок». Вісі блока закріплені двома символами «\$».

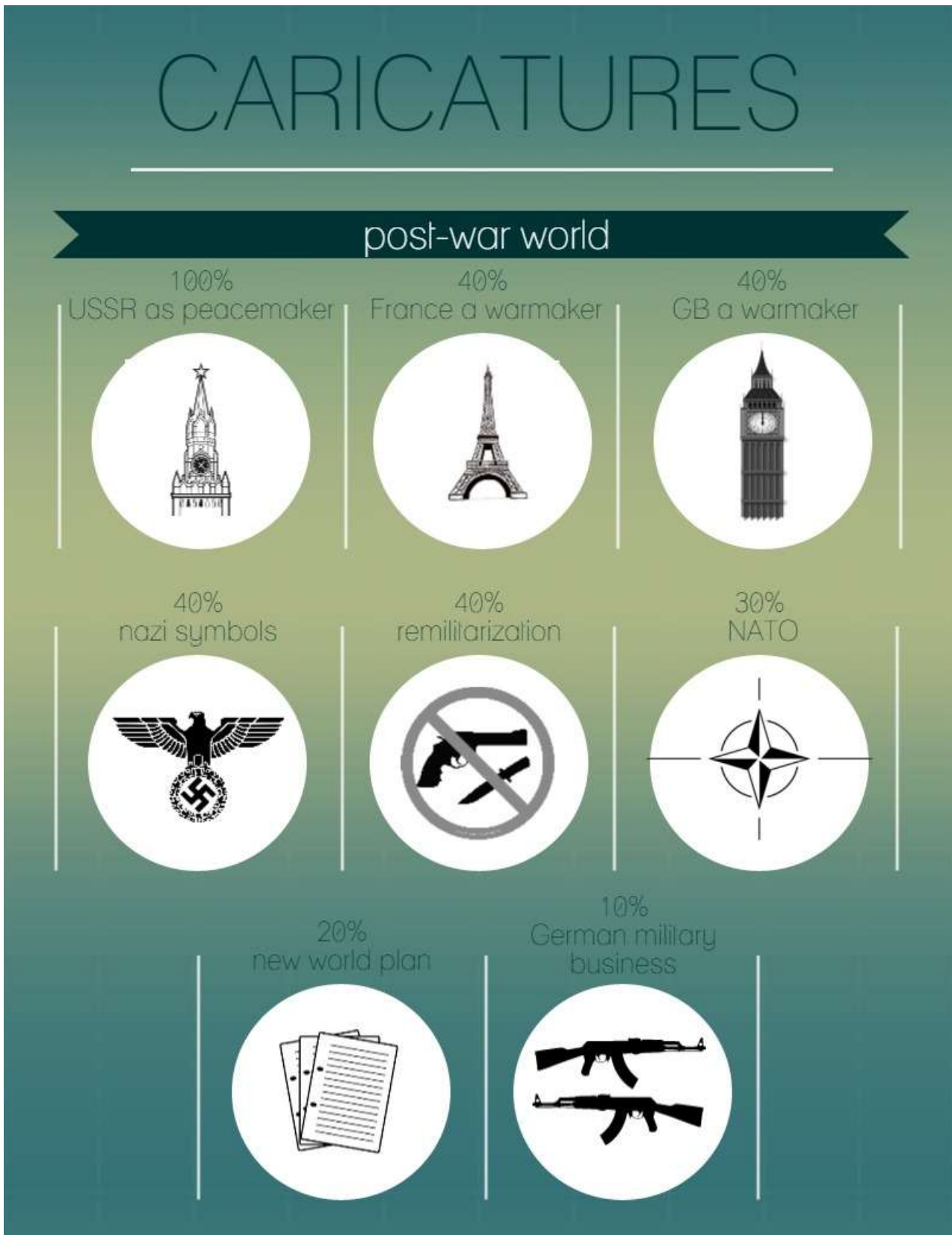
А над карикатурою слова Г. Маленкова,

який засуджував правлячі кола США за ремілітаризацію Західної Німеччини та Японії [14].

Зробімо аналіз образів, ужитих у карикатурах та періодичність їхнього вживання. Із 10 карикатур беззаперечно усі 10 мають нести або ж прихований, або ж прямий посил: «СРСР – єдиний бажальник миру у світі», що видно чи то із самого образу, чи то з підпису до нього. На 8 малюнках присутня зброя чи засоби тортур (гармати, гаубиці, літаки, автомати, гранати, боеголовки, сокири, ножі, дубинки, револьвери, шприці з отрутою, хімікати, вибухівка, штики, зашморг та кайдани). На 5 карикатурах зображено символ американської валюти «\$» з відверто негативним підтекстом. На 4 намальована німецька свастика (чи то відверто на шевронах, касках, чи приховано – у фігурах). Також 4 карикатури присвячені питанню ремілітаризації Німеччини після Другої світової війни. Чотири рази Британія змальована як країна-поплічник розгортання нової війни. На 4 картинках з 10 використана символіка птахів (голуб – мирний СРСР, круки – ворожі США та Третій рейх, кури – дурні американські діти, чайки – мирне небо СРСР). Так само на 4 малюнках критикується образ головнокомандувача об'єднаних союзницьких військ Д. Ейзенхауера. Три карикатури торкають проблеми корейської війни. Із 10 малюнків інші 3 змальовують Уолл-Стріт як осердя світового зла. Президент Франції Венсан Оріоль присутній також у 3 комічних епізодах. Тричі Франція постає залежною від долара та опалювачкою нової війни, як тричі на карикатурі присутнє поняття військово-політичного блоку. По двічі зустрічаються образи прем'єрів Британії Климента Еттли та Уїнстона Черчилля, прем'єра Японії Йосіди Сігуру та Президента США Гаррі Трумена. На 2 малюнках Англія, як двічі й Японія, пов'язується із фінансовою залежністю від Штатів. По два рази М.Славський звертався до образів тюрем та таборів (в'язниця для злочинців Третього рейху, концтабори Майданек та Освенцім і табір військовополонених Кочжедо). На 2 малюнках зустрічаються папки з планами нової війни, на двох є школи (дитяча та військово-злочинна).

По одній карикатурі присвячено темам німецького міліарного бізнесу, пограбуванню, та періодиці («Правді»). Один раз на малюнках з'являються діти, Адольф Гітлер, Президент КНР Чан Кайші, бандити, канцлер ФРН Конрад Аденауер. Одної згадки удостоївся верховний командувач Німеччини Джон Маккой та Президент Червоного Хреста Пауль Роггер. Та по одному образливому малюнку присвячено «залежності» від США Червоного Хреста та ООН. Як бачимо, карикатури у педагогічній пресі майже повністю дублювали офіційно-охоронну версію світового ладу. А педагоги продовжували перебувати у тенетах ідеологічної пастки. А часто й самі були тими, хто

наставляв її ближнім і задурював голову антизахідними жахіттями. Наслідки цього у 2014 р. якнайгіршим чином проявили себе на Сході України, коли російська пропаганда пробудила посіяні колись в СРСР зерна пустопорожнього страху перед «фашистами заходу».

CARICATURES

money in the post-war world

50%
Dollar is evil

10%
UNO as dollar slave

30%
Wall Street is evil

30%
France as dollar slave

20%
Japan as dollar slave

20%
GB as dollar slave

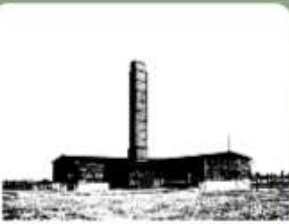

10%
Red cross as dollar slave

CARICATURES

Imprisonment places

Majdanek
concentration
camp

Auschwitz
concentration
camp

Gejedo
POW camp

Landsberg
Prison

bird symbols

USSR
(peacemaker)

USA, Germany
(cruelty)

USA
(stupidity)

USSR
(peaceful sky)

CARICATURES

world leaders in caricatures

40%
Dwight D.
Eisenhower

30%
Vensan Oriol

20%
Clement Attlee

20%
Winston
Churchill

20%
Harry S. Truman

20%
Shigeru Yoshida

10%
Chiang Kai-shek

10%
Konrad
Adenauer

10%
John Jay McCloy

10%
Adolf Hitler

10%
Paul Ruegger

У кінці даного дослідження розставимо декілька акцентів. По-перше, одразу по війні найгарячішою темою залишалася й найболючіша – стосунки з гітлерівською та пост гітлерівською Німеччиною. Образ німця у світогляді українського інтелігента формувався доволі однобоким. Це видно хоча б з аналізу промови тогочасного наркома освіти республіки П. Тичини на нараді вчителів західних областей у Львові взимку 1945 р. асоціативний ряд зі словом «німець» включав у себе такі поняття як «гітлерівські дикі орди», «фашистський звір», «німецький самозакоханий куций розум», «давній ворог слов'янства», «несамовитий», «придуркуватий» тощо [5]. По-друге, післявоєнна картина геополітики з новою силою включила в себе шельмування союзу закордонного (а особливо ж німецького) капіталу та «українського буржуазного націоналізму». Частими епітетами «запроданці» та «покидьки». Їхні програмні положення трактувалися як «танці під диригентську паличку німецьких фашистів», сіяння ненависті до росіян, уведення «німецького рабства» та задоволення потреб «п'яної гітлерівської солдатні» [5].

По-третє, безпосереднім наслідком ідеологічної дії попереднього пункту було тлумачення союзу українців і росіян. Ми навмисне відносимо це питання до кола міжнародної політики, бо хоча й де-юре СРСР «зцементував» українців та росіян в другу тюрму народів, уважаємо, що де-факто взаємовідносини двох народів ніколи не переставали бути стосунками двох різних народів у ментальному, культурному та цивілізаційному плані. Повоєнна позиція з цього питання була зрозумілою: треба ще міцніше з'єднати два народи. Як зразки ідеальної дружби наводилися приклади «вічної згоди» царя Олексія Михайловича та Богдана Хмельницького, дружби письменників М. Горького та М. Коцюбинського, Т. Шевченка та О. Герцена [5]. Образ російського народу – образ «народу-визволителя», «народу-велетня, який виніс на собі основний тягар війни», чия «свята кров пролита за свободу України на її землях» [6].

По-четверте, з початку 1950-х років в освітян формують образ СРСР як носія миру, світла та істини у світі. Холодна війна змусила знайти замітника розгромленій Німеччині в жахливому американському капіталові. Яскравим прикладом цього була пропаганда рішення Постійного комітету Всесвітнього конгресу прихильників миру, що вимагала заборонити атомну зброю у 1950 р. Тоді по всій країні проводили збори щодо підписання Стокгольмської відозви, не оминули й викладачів та студентів педагогічних інститутів. В одному з липневих випусків «Радянської освіти» розмістили фото-доказ одностайності та усвідомлення вибору радянської інтелігенції. Двоє викладачів та троє студентів Київського педінституту з одухотвореними обличчями ставили підписи під документом [7]. Під час цієї кампанії міжнародний агресор для громадян СРСР

був уже чітко визначений. Так, студент Копейко Житомирського педінституту зауважував: «ми протестуємо проти агресії американців в Кореї і приєднуємо свій голос до голосу прогресивних людей всього світу в боротьбі за мир» [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Славський М. Крук крукові ока не виклює // Радянська освіта. – 10 лютого 1951. – №6.– С.4.
2. Славський М. База і бази // Радянська освіта. – 21 липня 1951. – №29.– С.4.
3. Славський М. Самурайська зброя в руках Уолл-стріту // Радянська освіта. – 29 вересня 1951. – №39.– С.4.
4. Славський М. Маневри викрито брехливі!.. // Радянська освіта. – 1 грудня 1951. – №48.– С.4.
5. Радянський народ – народ богатирів. // Радянська освіта. – 21 січня 1945. – №3.– С.1.
6. Тичина П. За здоров'я російського народу // Радянська освіта. – 1 червня 1945. – №24.– С.1.
7. Галич Ю. У педагогічному інституті імені О. Горького м. Києва (фото) // Радянська освіта. – 8 липня 1950. – №27.– С.3.
8. Зупинити атомників // Радянська освіта. – 8 липня 1950. – №27.– С.3.
9. Славський М. В Уолл-стрітівській школі шпигунів // Радянська освіта. – 26 січня 1952. – №4.– С.4.
10. Славський М. Американський адвокат і його швейцарський помічник // Радянська освіта. – 12 квітня 1952. – №15.– С.4.
11. Славський М. Кривавим шляхом // Радянська освіта. – 28 червня 1952. – №26.– С.4.
12. Славський М. Новий навчальний рік у США розпочався // Радянська освіта. – 6 вересня 1952. – №36.– С.4.
13. Славський М. Вороги миру бояться правди // Радянська освіта. – 4 жовтня 1952. – №40.– С.4.
14. Славський М. Вогнища агресії // Радянська освіта. – 20 грудня 1952. – №51.– С.4.